

ΚΕΙΜΕΝΑ ΚΑΙ ΜΕΛΕΤΑΙ ΤΗΣ ΚΡΗΤΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ
ΚΡΗΤΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ ★ ΤΕΤΡΑΜΗΝΙΑΙΑ ΕΠΙ-
ΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΚΔΟΣΙΣ

ΣΤΕΡΓ. ΣΠΑΝΑΚΗ

ΔΥΟ ΑΝΑΦΟΡΕΣ ΤΩΝ ΣΦΑΚΙΑΝΩΝ
ΠΡΟΣ ΒΕΝΕΤΟΥΣ ΠΡΟΒΛΕΠΤΕΣ
(1593 ΚΑΙ 1594)

[Ανάτυπον ἐκ τοῦ Α' τόμου. Σελ. 431-444]

ΕΚΔΟΤΗΣ: Α. Γ. ΚΑΛΟΚΑΙΡΙΝΟΣ ★ ΗΡΑΚΛΕΙΟΝ ΚΡΗΤΗΣ 1947

ΔΥΟ ΑΝΑΦΟΡΕΣ ΤΩΝ ΣΦΑΚΙΑΝΩΝ
ΠΡΟΣ ΒΕΝΕΤΟΥΣ ΠΡΟΒΛΕΠΤΕΣ
(1593 ΚΑΙ 1594)

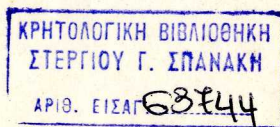
Οἱ κάτοικοι τῶν Σφακιῶν «*μὲ τὰ μακρὰ μαλλιά καὶ τὰ μακρὰ γέ-
ρεια, μὲ τὰ ψηλὰ σιβάνια, πὸν τὰ δένουν στὴ ζώνη καὶ ποτὲ δὲν τὰ
βγάζουν ἀπὸ τὰ πόδια τους, μὲ τὸ μακρὸν ποκάμισο πὸν κρέμεται
μπροστά τους καὶ τὸ σπαθὶ πὸν βαστοῦν κατὰ τὸν ἑλληνικὸ τρόπο, πὸν
περπατοῦν πάντα μὲ τὸ τόξο στὸν ὄμο καὶ τὴ φαρέτρα γεμάτη βέλη
στὴ μέση*», ὅπως τοὺς περιγράφει ὁ Jacopo Foscarini στὴν
ἔκθεσή του τὸ 1579¹, ἀπασχόλησαν κάθε Γενικὸ Προβλεπτὴ πὸν ἐρχό-
ταν στὸ «Βασίλειο τῆς Κρήτης». Ὁ ἀτίθασος, ἀγέρωχος καὶ φιλοπό-
λεμος χαρακτήρας τους, ἡ ἀπαράμιλλη εἰδικότητά τους στὴ χρῆση τοῦ
τόξου καὶ τοῦ ἀρκοβουζίου² προκαλοῦσαν πάντοτε τὸ ἐξαιρετικὸ ἐνδια-
φέρον τῶν ἀπεσταλμένων τῆς βενετοσάνικης ἐξουσίας. «*Οἱ ἐνετοὶ ῥέκτιω-
ρες Χανίων καὶ οἱ προβλεπταὶ προσεπάθουν νὰ τοὺς συγκαταθήσουν εἰ-
ρηρικῶς, ἵνα μὴ κατέρχονται ἐκ τῶν ὀρέων καὶ ἐνοχλῶσι διὰ τῶν ἐπι-
δρομῶν τοὺς κατομερίτας ἐνετοὺς καὶ ἐντοπίους*»³. Πράγμα ὅμως πού,
ὡς φαίνεται, δὲν κατόρθωσαν. Γιατὶ ἦταν τέτλια τὰ ζητήματα καὶ οἱ
ἐνοχλήσεις πὸν προκαλοῦσαν οἱ Σφακιανοὶ στὴν ἐξουσία τῆς Βενετίας,
ὥστε ὁ Γενικὸς Προβλεπτὴς Μαρκὸς Καβάλλι (1571 - 1573), πὸν
πέρασε τὰ Σφακιά διὰ πυρὸς καὶ σιδήρου, «*αἰχμαλωτίσας καὶ ἐξορί-
σίσας πολλοὺς καὶ πωρολήσας καὶ κατεδαφίσας τὰς οἰκίας των*»⁴, ἀναγ-
κάστηκε νὰ φωνάξει στὴ Γερουσία τῆς Βενετίας ὅτι «*γιὰ νὰ ἡσυχάσει
ἡ Κρήτη, πρέπει νὰ βγοῦν ἀπὸ τὴ μέση οἱ Πάτεροι καὶ οἱ Παπαδό-
πουλοι, γιατί αὐτοὶ εἶναι πὸν ληστεύουν τὴ Μεσαρέα, τὸ Ψυχρὸ καὶ ὄλη*

¹) Βλ. Veneto Archivio di Stato (V. A. S.), Relazioni LXXVIII, relaz. di Jacopo Foscarini.

²) «...Sono per il più huomini bellicosi et assuefatti a tirar l'arco et a adoperar l'archibuso...» (V.A.S., Relazioni LXXIX, relaz. di Zuanne Mocenigo, 1593) «...erano al tempo del Corner al numero di cento famiglie di gente fiera et di mala qualità». Βλ. Σ. Γ. Σπανάκη, Μνημεῖα τῆς Κρητικῆς Ἱστορίας, τόμ. III (ἀνέκδοτος).

³) Βλ. Σ. Ξανθοῦδίδη, Ἡ Ἐνετοκρατία ἐν Κρήτῃ καὶ οἱ κατὰ τῶν Ἐνετῶν ἀγῶνες τῶν Κρητῶν, Ἀθήναι 1939, σ. 142.

⁴) Βλ. Σ. Ξανθοῦδίδη, ὁ.π. σ. 143.

Ἔλα τὰ ἔγγραφα τῆς Βενετοκρατίας πού ἔχω ὑπ' ὄψη μου, ἀναφέρουν ὅτι οἱ Σφακιανοὶ διαιροῦνταν κυρίως σὲ δυὸ γενιές: τὴ γενιά τῶν Πάτερων καὶ τὴ γενιά τῶν Παπαδόπουλων. Ὁ Ἰούλιος Γκαρτσόνι στὴν ἔκθεσή του, πού ἀναφέρω παραπάνω, γράφει ὅτι οἱ Πάτεροι καὶ οἱ Παπαδόπουλοι ἦσαν ἀπόγονοι δυὸ ἀδελφῶν, ἀπὸ τοὺς ὁποίους ὁ ἓνας ἦταν Πάτερας, δηλαδή καλόγηρος, καὶ ὁ ἄλλος Παπᾶς, καὶ ὅτι ἀπὸ τὰ ὀνόματα αὐτὰ τῶν γεναοῶν πῆραν τὶς ἐπωνυμίες οἱ ἀπόγονοὶ τους¹².

Ἄγνωστο γιὰ ποιὸ λόγο εἶχεν ἀναπτυχθεῖ μεταξὺ τους ἄσπονδο μῖσος ἀπὸ παλαιότερη ἐποχή, μῖσος σχεδὸν ἔμφυτο, ὅπως ἀναφέρει ὁ Μοτσενίγκο¹³. Ἴσως, ὅπως λέει ὁ ἴδιος, αἰτία τοῦ μίσους αὐτοῦ ἦταν οἱ κλοπὲς μεταξὺ τους¹⁴. Πολλὲς φορὲς συμφιλιώνονταν. Μὰ πάλι οἱ Πάτεροι ξαναρχίζαν τὶς ἐπιθέσεις μὲ διάφορες προσβολὲς καὶ κλοπὲς, τὶς ὁποῖες ἀνταπέδιδαν οἱ Παπαδόπουλοι, καὶ ἔτσι ζοῦσαν σὲ διαρκεῖς ἔριδες¹⁵.

Τὴν κατάσταση αὐτὴ ἐνίσχυε καὶ ἡ ἔλλειψη ἀπονομῆς δικαιοσύνης στὴν περιφέρεια ἐκείνη, ὅπου, ὅπως ἀναφέρουν καὶ οἱ βενετσάνοι Γενικοὶ Προβλεπτές στὶς ἐκθέσεις τους καὶ οἱ ἴδιοι οἱ Σφακιανοὶ στὶς ἀναφορὲς τους, δὲν ὑπῆρχε κανένας δικαστὴς γιὰ νὰ ἐπιβάλλει στοὺς κακοποιοὺς τὶς ποινὲς πού ταίριαζαν στὰ ἐγκλήματά τους. Εἴτε ἀπὸ φόβο, εἴτε ἀπὸ ἄλλες ἀφορμὲς ἀπόφευγαν νὰ ἐγκαθίστανται στὰ Σφακιά οἱ Προβλεπτές πού διορίζονταν καὶ ἔστελναν γιὰ ἀντικαταστάτες τους, ὅταν δὲν ἔμεναν ἐντελῶς κενὲς οἱ θέσεις τους, ἀνθρώπους ἀνίκανους, πού πολλὲς φορὲς δὲν εἶχαν καμμιάν ὑπόληψη.

Ἡ κατάσταση αὐτὴ δὲν ἦταν βέβαια εὐχάριστη στὴ Γαληνότατη Δημοκρατία, γιὰτὶ δημιουργοῦσε μιὰ διαρκῆ ἐστία ταραχῶν, πού θὰ μπορούσε νὰ ἔχει κακὰ, γι' αὐτὴν, ἀποτελέσματα. Δὲν εἶχε ξεχάσει ἄλλωστε τὴν ἐξέγερση τῶν Σφακιανῶν τοῦ 1319¹⁶, οὔτε τὰ συμβάντα τοῦ

¹²) «... Sono partiti in due prole, l'una detta Patera et l'altra Papadopullo, discesi per quanto dicono da due fratelli, l'uno Patera che vuol dire capo dei monaci et l'altro Papà cioè prete . . . » (Α. Ξηροχάκη, ὁ.π. σ. 234).

¹³) «... Sono detti Sfacchiotti divisi fra loro in fattioni diverse; le quali però tutte hanno dipendenza di due sole principali, che sono quella de Pateri, et quella de Papadopulli; fralle quali, per invecchiate inimicitie, che con alcun rimedio finhora non si sono potute estinguere, vive un' odio quasi naturale . . . » (Σ. Γ. Σπανάκη, Μνημεῖα τῆς Κρητικῆς Ἱστορίας, Ἡράκλειον 1940, τόμ. Ι, σ. 9).

¹⁴) «... i rubbamenti stessi, da quali per il più sogliono trar l'origine le lor discordie... » (Σ. Γ. Σπανάκη, ὁ.π. σ. 11).

¹⁵) Βλ. Σ. Γ. Σπανάκη, Μνημεῖα κλπ. τόμ. ΙΙΙ.

¹⁶) Βλ. Σ. Ξανθοῦ διδῆ, ὁ.π. σ. 73.

τὴν περιφέρεια τῶν Χανιῶν καὶ τῆς 'Ρέθυμνος»⁵. Γι' αὐτὸ ἡ Βενετία ἦταν ἀναγκασμένη νὰ διοικεῖ τὰ Σφακιὰ ὄχι μὲ καστελλάνο, ὅπως διοικούνταν οἱ ἄλλες ἐπαρχίες τῆς Κρήτης, οἱ καστελλανίες λεγόμενες, ἀλλὰ μὲ Προβλεπτή (Pronveditore)⁶ πού εἶχε μεγαλύτερη ἐξουσία.

Ὑστερα ἀπὸ τὶς μεγάλες καταστροφές τοῦ Καβάλλι ἐπεσκέφθη τὸ 1575 τὰ Σφακιὰ ὁ Γενικὸς Προβλεπτής Jacopo Foscarini (1574-1578) καὶ ἔκλεισε συνθήκη μὲ τοὺς Σφακιανούς, τοὺς Πάτερους καὶ τοὺς Παπαδόπουλους. Μὲ τὴ συνθήκη αὐτὴ ἀμνηστεύθηκε τὸ παρελθόν, ἐπετροπή ἢ ἐπάνοδος τῶν ἐξορίστων καὶ ἡ ἀνοικοδόμησι τῶν κατεδαφισμένων σπιτιῶν τους, μὲ τὸν ὅρο ὅμως νὰ παραδίδουν τοὺς ἐνόχους γιὰ κλοπές, φόνους κλπ. στὴ δικαιοσύνη καὶ νὰ πηγαίνουν δυὸ φορές τὸ χρόνο στὰ Χανιά, τὴν 1 τοῦ Μάρτη καὶ τὴν 1 τοῦ Ὀκτώβρη, γιὰ νὰ ἐπαναλαμβάνουν τὸν ὄρο τῆς συνθήκης⁷.

Ὁ Giulio de Garzoni, σύνδικος καὶ ἐξεταστής τῆς Ἀνατολῆς, πού ἐπεσκέφθη κι' αὐτὸς τὴν Κρήτη τὸ 1584, δέκα χρόνια μετὰ τὸ Φοσκαρίνι, ἀναφέρει στὴν ἐκθεσὶ του⁸: «*ἡ κυρία ἀφορμὴ τῆς ἐχθρότητας τῶν προέροχεται, ὅπως μπόρεσα νὰ ἐξακριβώσω, ἀπὸ τοὺς Καβαλλιέρους, τοὺς Βενετοὺς δηλαδὴ φεουδάρχες, πού μισοῦν τοὺς Σφακιανούς, γιατί δὲν ἔχουν ἀπ' αὐτοὺς καμμιά ὠφέλεια καὶ μεταχειρίζονται ὅ,τι μποροῦν γιὰ νὰ τοὺς παριστάνουν στοὺς ρέκτωρες σὰν ἀκόλαστους, κλέφτες καὶ φοινιάδες*»⁹. Ἀπὸ τοὺς 500 Σφακιανούς πού ὑποδέχθηκαν τὸν Γκαρτσόνι, οἱ 200 ἦταν Πάτεροι¹⁰. Οἱ Παπαδόπουλοι πού κατοικοῦσαν στὸ Φρούριο τοῦ Ἁγίου Νικήτα (Φραγκοκάστελλο), δὲν παρευρέθησαν στὴν ὑποδοχὴ τοῦ Γκαρτσόνι, γιατί μισοῦσαν τοὺς Πάτερους, καὶ ἀναγκάστηκε νὰ πάει στὴν περιφέρειά τους, γιὰ νὰ τοὺς ἐπισκεφθεῖ κι' αὐτοὺς, «*οἱ ὅποιοι ἐπαρηγορήθησαν διότι, ὄντες ὀλιγώτεροι τῶν ἀντιζήλων τῶν Πάτερων, ἐστενοχωροῦντο περισσότερο καὶ ἐζημιῶντο ἐκ τῆς ἀναρχίας*»¹¹.

⁵) Βλ. Σ. Θεοτόκη, 'Η Κρήτη τὸ 1570, «*Ημερολόγιον τῆς Μεγάλης Ἑλλάδος*» 1933, σ. 330 (ὅπου περίληψη ἀπὸ τὴν ἐκθεσὶ τοῦ Καβάλλι).

⁶) Σ. Ἐανθοῦδίδη, ὅ.π. σ. 13 καὶ 15.

⁷) Ἀ. Ὑ. τ. σ. 145.

⁸) Βλ. Ἀγαθ. Ἐηροῦχάκη, 'Η Βενετοκρατουμένη Ἀνατολή, Κρήτη καὶ Ἐπιάνησος, Ἀθῆναι 1934, σ. 234.

⁹) Βλ. καὶ Σ. Ἐανθοῦδίδη, ὅ.π. σ. 146.

¹⁰) «... fui incontrato da cinquecento uomini tutti armati d'archibusi et archi, tra quali vi era la famiglia de Pateri al numero di dugento uomini. Li Papadopuli suoi contrari non si videro per l'inimicizia...». (Ἀγαθ. Ἐηροῦχάκη, ὅ.π. σελ. 235).

¹¹) Βλ. Σ. Ἐανθοῦδίδη, ὅ.π. σ. 147. Βλ. καὶ Ἀ. Ἐηροῦχάκη, ὅ.π. σ. 236 (τὸ κείμενο).

ὑπάρχει ἄλλος τρόπος παρὰ τὰ διοριστεῖ γιὰ τὰ τοὺς διοικήσει ἄνθρωπος ντυμένος μὲ πορφύρα, πὺν τὰ ἔχει ἐξουσία καὶ δύναμη γὰ προστατεύσει τοὺς καλοὺς καὶ γὰ χαλιναγωγῆ τοὺς κακοὺς»²¹.

Φαίνεται πὺς ἡ Γαληνότατη κάμφθηκε ἐπὶ τέλους ἀπὸ τὶς ἐπικλήσεις αὐτὲς καὶ ἱκανοποίησε, μερικὰ ἔστω, τὴν ἐπιθυμία τῶν Σφακιανῶν. Τοῦλάχιστον ἀπὸ τότε, ἡ στάση τῶν Σφακιανῶν μεταβλήθηκε. Ὁ Γενικὸς Προβλεπτῆς Pietro Bondumier ἀναφέρει στὴν ἔκθεσή του τὸ 1619: «Οἱ Παπαδόπουλοι, δόξα γὰ ἔχει ὁ Θεός, εἶναι πειθαρχικότεροι ὑπὸ τὴ διοίκησή μου»²². Βέβαιο εἶναι πάντως ὅτι τὸ 1639 ἀναφέρεται Προβλεπτῆς τῶν Σφακιῶν, διορισμένος ἀπὸ τὸ Συμβούλιο τῶν 10 τοῦ Χάντακα²³.

ΤΑ ΕΓΓΡΑΦΑ

Οἱ δυὸ ἀναφορὰς τῶν Σφακιανῶν πὺν δημοσιεύω παρακάτω εἶναι παρμένες ἀπὸ τὸ Veneto Archivio di Stato (V.A.S.). Ἡ πρώτη παρατίθεται στὴ δεύτερη ἔκθεση τοῦ Γενικοῦ Προβλεπτῆ Ζουαννε Μοσενίγο, πὺν ὑποβλήθηκε τὸ 1593 στὴ Σύγκλητο τῆς Βενετίας. «Δὲ θεώρησα, γράφει, ἄσκοπο γὰ τὴν παραθέσω αὐτοῦσια γιὰ γὰ καταλάβει καλύτερα τὴν κατάσταση ἡ Γαληνότατη»²⁴.

Ἡ δεύτερη παρατίθεται στὴν ἔκθεση τοῦ Προβλεπτῆ τῶν Χανιῶν Filippo Pasqualigo, πὺν ὑποβλήθηκε στὴ Σύγκλητο τὸ ἐπόμενο ἔτος 1594²⁵. Ἐνῶ στὴν πρώτη ἀναφορὰ δὲν παρατίθενται τὰ ὀνόματα ἐκείνων πὺν τὴν ὑλόγραφαν, ὁ Πασκουαλίγκο, γιὰ γὰ προσδώσει ἴσως μεγαλύτερο κύρος στὴ δεύτερη, τὰ ἀναγράφει ἕνα πρὸς ἕνα.

Τὰ πρωτότυπα τῶν αἰτήσεων αὐτῶν ἦσαν συνταγμένα στὰ ἑλληνικὰ καὶ μεταφράστηκαν ἔπειτα στὴν ἐπίσημη βενετσάνικη διάλεκτο, «*in franco*», ὡπως ἀναφέρεται στὴ δεύτερη ἀναφορὰ. Θὰ εἶχαν συνταχθεῖ στὸ μειξοβάρο καὶ μειξοσόλοικο ἑλληνικὸ ἰδίωμα, πὺν ἐπικρατοῦσε τότε στὴν Κρήτη καὶ ἀπαντᾶται καὶ σὲ ἄλλα δημόσια ἑλληνικὰ ἔγγραφα τῆς ἴδιας ἐποχῆς²⁶. Κι' ἔτσι, ἀπὸ τὸ ἕνα μέρος ἡ ἀρχικὴ κακὴ σύνταξη τῶν ἐγγράφων καὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο ἡ κακὴ τους μετάφραση στὴν ὄχι λιγότερο μειξοσόλοικη βενετσάνικη διάλεκτο δυσκολεύουν τὴν κατανόηση τῶν ἐγγράφων. Γι' αὐτὸ θεώρησα σκόπιμο γὰ παραθέσω

²¹) Βλ. Σ. Γ. Σπανᾶκη, Μνημεῖα κλπ. τόμ. IV (ἀνέκδοτος).

²²) V.A.S., Relazioni LXXIX. Relaz. di Pietro Bondumier, 1619.

²³) V.A.S., Relazioni LXXX. Relaz. di Isepo Civran, 1639.

²⁴) V.A.S., Relazioni LXXIX. Relaz. di Zuanne Mocenigo, 1593.

²⁵) Σ. Γ. Σπανᾶκη, Μνημεῖα κλπ. τόμ. III.

²⁶) Βλ. Σ. Ξανθοῦδίδη, Κρητικὰ Συμβόλαια ἐκ τῆς Ἑνετοκρατίας, «Χριστιανικὴ Κρήτη» Α' (1912), σ. 1-288.

1367, ούτε την επανάσταση τοῦ 1570, πού ἔδωσε τὴν ἀφορμὴ στὸ Μαρίνο Καβάλλι νὰ πατήσῃ τὰ Σφακιὰ καὶ νὰ ἐπιφέρει τόσες καὶ τόσες καταστροφές. Γι' αὐτὸ εἶχε συμφέρο νὰ φέροι, μὲ κάθε τρόπο, κάποια ἡσυχία στὴν περιφέρεια ἐκείνη καὶ ἡ προσπάθειά της αὐτὴ δίδει τὴν ἐξήγηση γιὰ τὸ ἐνδιαφέρον ὅλων τῶν Γενικῶν Προβλεπτῶν. Μὰ ἐκτὸς ἀπὸ τὶς ἐπίσημες ἀρχές ἐνδιαφέρονταν γιὰ τὴν ἡσυχία αὐτὴ καὶ ὅσοι ἀπὸ τοὺς κατοίκους εἶχαν λόγους νὰ μὴν εὐνοοῦν τὶς διαρκεῖς ἀναταραχὲς στὸν τόπο τους, ἐκεῖνοι πού «ποθοῦσαν τὴν εἰρήνην καὶ θέλαν νὰ ζήσουν ἡσυχοὶ στὴν ὑπηρεσία τῆς Γαληνότητος, στὴν ὁποία θέλαν νὰ δείξουν πὼς ἦταν πιστοὶ σ' αὐτή»¹⁷. Κι' αὐτοὶ ἀκριβῶς οἱ «ταπεινῶτατοι δοῦλοι καὶ πιστοὶ θεράποντες» ἀναγκάστηκαν νὰ ὑποβάλουν αἰτήσεις ἐπὶ αἰτήσεων στοὺς Βενετοὺς Γενικοὺς Προβλεπτές, ζητώντας νὰ τοὺς σταλεῖ ἓνας Προβλεπτῆς μὲ ἀνώτατη ἐξουσία, πού νὰ μπορεῖ νὰ ἐπιβάλλει καὶ αὐτὴ τὴν ποινὴ τοῦ θανάτου.

Τὴν πρώτη τους αἴτηση ὑπόβαλαν στὸν Zuanne Mocenigo κατὰ τὴν πρώτη pronvedarìa του. Ὁ Μοτσενίγκο τὴ διαβίβασε μὲ ἔγγραφό του στὶς 18-8-1591 στὸ Gran Consiglio, μὰ δὲν ἐδόθη καμμιά ἀπάντηση¹⁸, καὶ γι' αὐτὸ ἀποφασίζουσαν νὰ ὑποβάλουν στὸν ἴδιο καὶ δευτέρη. Μὰ καὶ αὐτὴ πῆρε, φαίνεται, τὴν τύχη τῆς προηγούμενης. Ἀπελπισμένοι οἱ Σφακιανοὶ ἀναγκάζονται νὰ ὑποβάλουν καὶ τρίτη αἴτηση τὸν ἐπόμενον χρόνον 1594 στὸν Προβλεπτῆ τῶν Χανιῶν Filippo Pasqualigo, ἐπιμένοντας στὸ διορισμὸ Προβλεπτῆ, γιὰ νὰ «ἐλευθερώσει ἀπὸ μεγάλη σκλαβιά καὶ ἀναστατώσεις καὶ αὐτοὺς καὶ τὸν τόπον»¹⁹. Ὁ Πασκουαλίγκο διαβίβασε καὶ αὐτὸς τὴν ἀναφορὰ τῶν Σφακιανῶν στὸ Eccellentissimo Collegio, κάνοντας καὶ τὴ σχετικὴ σύσταση²⁰. Μὰ κι' αὐτὴ πῆρε τὴν τύχη τῶν προηγούμενων, ὡς φαίνεται, ἀφοῦ ἡ κατάσταση ἐξακολούθησε νὰ παραμένει ἀμετάβλητη, ὅπως μπορεῖ νὰ συμπεράνει κανεὶς ἀπὸ ἀναφορὰ τοῦ Γενικοῦ Προβλεπτῆ Beneto Moro τοῦ 1602. Γιατὶ κι' αὐτὸς ἀναφέρει: «οἱ Σφακιανοὶ ζοῦν διαιρεμένοι σὲ δύο φατρίες, ἀντίθετες μεταξὺ τους, χωρισμένες πολλὰς φορὰς μὲ αἷμα, τὴ φατρία τῶν Πάτερων καὶ τὴ φατρία τῶν Παπαδόπουλων. Καὶ γιὰ νὰ μπεῖ τέρομα στὴν κατάσταση αὐτὴ, δὲν

¹⁷) Βλ. παρακάτω σελ. 437.

¹⁸) «... Mi risolsi di rappresentare il tutto alla S(ereni)tà V(ostra) con mie lettere di X Agosto 1591.... ma però non ne hebbi mai risposta alcuna....» (V.A.S. Relazioni LXXIX· Relaz. di Zuanne Mocenigo, 1593).

¹⁹) Βλ. παρακάτω σ. 441.

²⁰) «... ho perciò al mio giunger in questa Città presentata quella Scrittura nell' eccellentissimo Collegio; affine che dalla prudentia di quei Signori eccellentissimi sia deliberato quello che le parerà convenire....» (Σ. Γ. Σπανάκη, Μνημεῖα κλπ. τόμ. III).

do, se mentre siamo commandati da Prov(vedito)ri di così poca autorità, et che alle volte sono anco di poca stima, essendo così lontani dalla Città, et in siti così forti, potemo noi immediate presentar li rei nelle forze della giustizia; poiche innanzi che venga ordine dall' Ill(ustrissi)mo Reggimento di Candia, hanno comodità di salvarsi, et passare le prime furie, non essendovi chi li perseguiti, ne giudice che si curi, o possi haverli nelle mani, stanno nelle case loro, et si mettono con gl'altri malfattori, et banditi, et si fanno così forti, che difficilmen)te noi poi, che desideramo la pace, et la quiete, et di spender le proprie vite in servitio di questa S(erenissi)ma Rep(ubli)ca, nonche di mostrarsi fedeli, li potemo ritenere. Di maniera che quando la giudicasse, che fusse di servitio publico, come saria in effetto, essendovi pochi, se ben habbiamo tutti fama di esser inobedienti, che vogliano star in contumacia della giustizia, con humil supp(licatio)ne ricerchiamo, che ci sia procurato un Prov(vedito)re da S(ua) S(ereni)tà con autorità suprema sopra di noi, che stia alla Sfachia, ovvero a Franco-castelo; affinche subito possi dar quelle pene alli tristi, che li delitti

φρόνησὴ Τῆς σκεφθεῖ καὶ μελετήσῃ, ἔάν, μιὰ πὸν διοικούμεστε ἀπὸ Προβλεπτῆς μὲ τόσο περιορισμένη ἐξουσία, πὸν πολλὰς φορὰς δὲν ἔχουν καὶ πολλὴν ἐκτίμησιν, ἐπειδὴ βρίσκονται τόσο μακρὰ ἀπὸ τὴν πόλιν καὶ σὲ τόπους τόσο ὄχρους, μποροῦμε νὰ παραδίδομε τοὺς ἐνόχους ἀμέσως στὴν ἐξουσία τῆς Δικαιοσύνης· ἀποῦ, ὅτι πῶ νὰ ἔρθῃ ἡ διαταγὴ ἀπὸ τὴν ἐκλαμπρότατη Διοίκηση τοῦ Χάντακα, ἔχουν τὴν εὐχέρεια νὰ σωθοῦν καὶ νὰ περάσουν τὴν πρώτη καταγραφή, καὶ ἐπειδὴ δὲν ὑπάρχει κανένας πὸν νὰ τοὺς καταδιώξῃ, οὔτε δικαστῆς πὸν νὰ φροντίσῃ γι' αὐτό, ἢ νὰ μπορέσῃ νὰ τοὺς συλλάβῃ, παραμένουν στὰ σπίτια τους καὶ ἐνώνονται μὲ τοὺς ἄλλους κακοποιούς καὶ ληστὲς καὶ γίνονται τόσο δυνατοί, ὥστε ἔπειτα ἐμεῖς, πὸν ποθοῦμε τὴν εἰρήνη καὶ τὴν ἡσυχία καὶ θέλομε νὰ περάσομε τὴ ζωὴ μας στὴν ὑπηρεσία τῆς Γαληνότατης αὐτῆς Δημοκρατίας καὶ ἀκόμη νὰ δειχτοῦμε πιστοὶ σ' αὐτή, δύσκολα μποροῦμε νὰ τοὺς περιορίσομε· ὥστε, ἔάν ἡ Ἐξοχότητά Σας νομίζει, πὼς θὰ ἐξυπηρετηθεῖ τὸ κοινὸ καλὸ, ὅπως πραγματικὰ θὰ ἐξυπηρετηθεῖ, ἐπειδὴ, ἐκεῖνοι πὸν θὰ θέλουν νὰ φυγοδικοῦν — ἂν καὶ ἔχομε τὴ φήμην πὼς εἴμαστε ὅλοι ἀπειθεῖς — θὰ εἶναι λίγοι, ἰκετεύομε ταπεινὰ νὰ μᾶς διορίσῃ ἡ Γαληνότατη ἓνα Προβλεπτῆ, μὲ ἐξουσία ὑπέροχτη πᾶνω σὲ ὅλους μας, πὸν νὰ μένῃ στὰ Σφακιά ἢ στὸ Φραγκοκάστελλο, γιὰ νὰ μπορεῖ νὰ ἐπιβάλλῃ ἀμέσως στοὺς κακοποιούς τὶς ποινὲς ἐκεῖνες πὸν ἀρμόζουν στὰ ἐγκλήματά τους.

κάτω ἀπὸ τὸ βενετσάνικο κείμενο καὶ μετάφρασή του στὰ ἑλληνικά, γιὰ νὰ διευκολύνω κυρίως ἐκείνους ποὺ δὲν θὰ μποροῦσαν νὰ μελετήσουν τὰ πρωτότυπα.

TA KEIMENA *

SCRITTURA PRESENTATA A DI 4 GIUGNO 1593 ALLA CANEA ALL' ILL(USTRISSIMO S(IGNOR) ZUANNE MOCENIGO PROV(VEDITO)R GEN(ERA)LE NEL REGNO DI CANDIA, DA DIVERSI SFACCHIOTTI DELLE PROLI PATERA, ET PAPADOPULLA.

Già che l'Ecc(ellen)za V(ostra) Ill(ustrissi)ma ha per sua benignità interposto l'auttorità sua nella riconciliatione seguita tra noi Pateri, et Papadopulli humilissimi suoi serv(ito)ri et per sua gratia ancora ci ha dato intentione di haver la protettione nostra, mentre, osservando la pace giurata nelle sue mani, si mostreremo, come dovemo, obedienti servi, et sudditi al nostro S(erenissi)mo Principe et natural S(igno)re dando nelle mani degl' Ecc(ellentissi)mi s(igno)ri G(e)n(er)ali, che per tempo saranno in questo Regno li mal fattori, et in absentia loro agl'altri Ill(ustrissi)mi et cl(arissi)mi Rappresentanti di S(ua) S(e)renità prendemo ardire di riverent(emen)te comparer a piedi suoi, et supplicarla, che con la sua prudenza vada consideran-

ΕΓΓΡΑΦΟ ΠΟΥ ΕΠΙΔΟΘΗΚΕ ΣΤΙΣ 4 ΙΟΥΝΙΟΥ 1593 ΣΤΑ ΧΑΝΙΑ ΣΤΟΝ ΕΚΛΑΜΠΡΟΤΑΤΟ ΙΩΑΝΝΗ ΜΟΤΣΕΝΙΓΚΟ, ΓΕΝΙΚΟ ΠΡΟΒΛΕΠΤΗ ΣΤΟ ΒΑΣΙΛΕΙΟ ΤΗΣ ΚΡΗΤΗΣ, ΑΠΟ ΔΙΑΦΟΡΟΥΣ ΣΦΑΚΙΑΝΟΥΣ ΤΩΝ ΓΕΝΩΝ ΠΑΤΕΡΩΝ ΚΑΙ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΩΝ.

Μιὰ ποὺ ἡ ἐκλαμπρότατη Ἐξοχότητά Σας εὐδόκησε νὰ μεσολαβήσῃ μὲ τὸ κῆρος Της γιὰ τὴ συμφιλίωση ποὺ ἔγινε μεταξύ μας, τῶν ταπεινότατων δούλων Της Πάτερων καὶ Παπαδόπουλων, καὶ ἀκόμη μᾶς ἐξεδήλωσε τὴν πρόθεσή Της ν' ἀναλάβῃ τὴν προστασία μας, τώρα ποὺ, διατηρώντας τὴν εἰρήνη ποὺ ὀρκιστήκαμε σὲ ἴδια Της τὰ χέρια, θ' ἀποδειχτοῦμε, ὅπως ὀφείλομε, πιστοὶ δοῦλοι καὶ ὑπήκοοι τοῦ Γαληνότατου Ἄρχοντά μας καὶ φυσικοῦ Κυρίου μας, παραδίδοντας τοὺς κακοποιοὺς στοὺς ἐξοχότατους κυρίους στρατηγούς ποὺ θὰ βρίσκονται σ' αὐτὸ τὸ Βασίλειο κατὰ τὴ σύλληψή τους, ἢ, ἂν ἀπουσιάζουν ἐκεῖνοι, στοὺς ἄλλους ἐξοχότατους καὶ ἐκλαμπρότατους ἀντιπροσώπους τοῦ Γαληνότατου Ἄρχοντά μας, παίρνομε τὸ θάρρος νὰ παρουσιαστοῦμε μὲ σεβασμὸ προστὰ στὰ πόδια Της καὶ νὰ Τὴν παρακαλέσομε, ὅπως μὲ τὴ

* Διατήρησα τὴν ὀρθογραφία καὶ τὴ στίξη τοῦ πρωτότυπου.

loro ricercassero: perche si come sa V(ostra) S(ignori)a Ill(ustris-si)ma S(ua) S(ereni)tà potrà essere certa di haver più obediencia da noi, et per tema della vita, et della robba, sopra le quali sarà fatta immediate l'essecutione, se le mostreremo più obedienti noi, che altri sudditi. Et si come buona parte di noi Papadopulli, cioè quelli delli Casali Pathianò²⁷, et Gogna²⁸, per esser in questo Terr(ito)rio della Canea, siamo sottoposti al Prov(vedito)r della Sfacchia; così non saria se non bene quando S(ua) S(ereni)tà restasse servita di mandar questo Prov(vedito)re di sottoponer anco alla sua giurisdittione il resto di noi Papadopulli, che habitamo nelli Casali Capsodassi²⁹, Scalotti, Agalè³⁰, Rodachino, Finichià, et Seglia Terr(ito)rio di Rethimo³¹; perche confinando con la Sfacchia potremo facilmente esser suffragati nelle occorrenze nostre dalla giustitia, et esser anco puniti, quando falleremo; et a questo modo essendovi chi faccia ragione a chi la ricercherà, et

Γιατί, ἄν, ὅπως ἀντιλαμβάνεται ἡ ἐκλαμπρότατη Ἐξοχότητά Σας, ὁ Γαληνότατος Ἀρχοντίας μας μπορέσει νά ᾖ βέβαιος ὅτι θά ᾔχει περισσότερη ὑπακοή ἀπὸ μᾶς, γιατί φοβόμαστε τόσο γιὰ τὴ ζωὴ μας ὅσο καὶ γιὰ τὴν περιουσία μας, πὸν πάνω σ' αὐτὰ θά γίνεται ἀμέσως ἡ ἐκτέλεση, τότε θά ἀποδειχτοῦμε πιὸ πειθαρχικοὶ ἀπὸ ἄλλους ὑπηκόους. Καὶ ἐπειδὴ ἀρκετοὶ ἀπὸ μᾶς τοὺς Παπαδόπουλους, τῶν χωριῶν δηλαδὴ Παθιανὸ καὶ Γωνιά, ὑπαγόμαστε στὸν Προβλεπτή τῶν Σφακιῶν, βέβαια καλὸ θά ᾔταγε, στὴν περίπτωση πὸν ἡ Γαληνότατη θά εὐκολόνονταν νά στείλει αὐτὸν τὸν Προβλεπτή, νά ὑπαγάγει στὴ δικαιοδοσία του καὶ τοὺς ὑπόλοιπους ἀπὸ μᾶς Παπαδόπουλους, πὸν κατοικοῦμε στὰ χωριά Καψοδάσο, Σκαλωτή, Ἀγαλέ, Ροδάκινο, Φοινικιά καὶ Σελιά τῆς περιφέρειας τοῦ Ρεθύμνου. Γιατί, ἀποκτόντας τὰ ἴδια σύνορα μὲ τὰ Σφακιά εὐκολὰ θά μποροῦμε νά ἐξυπηρετούμαστε ἀπὸ τὴ δικαιοσύνη σὲ κάθε ἀνάγκη πὸν θά μᾶς λάχει καὶ ἀκόμη νά τιμωροῦμαστε, ὅταν θά σφάλουμε. Κι' ἔτσι, ὅταν ὑπάρχει κάποιος πὸν θά δώσει τὸ δίκιο σ' ὅποιο

²⁷) Πρόκειται γιὰ τὸ χωριὸ Πατσιανό, πού, μαζί μὲ τὸ χωριὸ Καψοδάσο, ὑπαγότανε στὴν περιφέρεια τοῦ Φραγκοκάστελλου (Σ. Ξανθοῦδίδη, Ἡ Ἐνετοκρατία κλπ., σ. 142).

²⁸) Τὸ χωριὸ Ἀσὴ Γωνιά. Ἡ ἐπωνομασία Ἀσὴ δόθηκε ἐπὶ Τουρκοκρατίας.

²⁹) Ἀναφέρεται καὶ οἰκογενειακὸ ἐπώνυμο Καψοδάσος (Hir. Noi-ge t, Documents Inédits, Paris 1892).

³⁰) Τὸ σημερινὸ χωριὸ Ἀργουλές, ὅπως δείχνει καὶ ἡ σειρά τῶν ὀνομάτων.

³¹) Τὰ τρία χωριά, Καψοδάσος, Σκαλωτή καὶ Ἀργουλές ὑπήχθησαν στὰ Σφακιά ἀπὸ τὸ 1866 (Γ. Παπαδοπετροάκη, Ἱστορία τῶν Σφακιῶν, Ἀθῆναι 1888, σ. 34).

*sarà offeso, non procurerà di farsela da se. Il che habbiamo voluto riverentemente dire a V(ostra) S(ignoria) Ill(ustrissi)ma af-
finche ella possi esser sicura del desiderio, che havemo di viver con quella pace, et con più fondamento di doverla osservare, che mai habbiamo fatto al presente, così per inclination naturale nelli buoni, come in tutti per la tema della giustitia, che V(ostra) S(ignoria) Ill(ustrissi)ma essercita verso tutti, et alla sua buona gratia humilm(en)le si racc(omandia)mo.*

COPIA DALLA PRESENTATA ALL' ILL(USTRISSE)MO S(IGNOR) FILIPPO PASQUALIGO PROV(VEDITO)R DELLA CANEA SOTTO DI 27 OTTOBRE 1594, PER GL' INFRANOMINATI SFACCHIOTTI, TRADOTTA DA GRECO IN FRANCO COME STA ET GIACE.

Ill(ustrissi)mo et Ecc(ellentissi)mo S(ignor) Filippo Pasqualigo Meritiss(im)o Prov(vedito)r della Canea, et suo distretto:

Vedendo noi poveri Capitanei, et resto di populo, che habitano in questo luoco della Sfacchia, amorevoli, et fideli Ser(vito)ri di V(ostra) S(ignoria) Ecc(ellentissi)ma qualmente il tempo passa,

τὸ ζητήσῃ, ὅταν προσβληθῇ, κανεὶς δὲν θὰ ἀποπειραθῇ νὰ αὐτοδικήσῃ.

Αὐτὰ θελήσαμε νὰ ἀναφέρωμε εὐλαβῶς σὴν Ἐξοχότητά Σας, γιὰ νὰ μπορέσει νὰ βεβαιωθῇ γιὰ τὸν πόθο μας νὰ ζήσωμε μ' αὐτὴ τὴν εἰρήνην καὶ νὰ τὴ διατηρήσωμε, πράγμα ποὺ δὲν ἔχομε κάνει ποτὲ ὡς τώρα, ὅπως πρέπει, μὲ πῶν γερὰ θεμέλια, τόσο ἀπὸ φυσικὴ κλίση γιὰ τὸ καλὸ ὅσο καὶ ἀπὸ φόβο, σὲ κάθε περίπτωση, μπροστὰ σὴ Δικαιοσύνη, ποὺ ἢ Ἐξοχότητά Σας ἀπονέμει σὲ ὅλους· καὶ ἐμπιστευόμαστε τοὺς ἐαυτοὺς μας ταπεινὰ σὴν εὐμένειά Της.

ΑΝΤΙΓΡΑΦΟ ΤΗΣ ΑΝΑΦΟΡΑΣ ΠΟΥ ΕΠΙΔΟΘΗΚΕ ΣΤΟΝ ΕΚΛΑΜΠΡΟΤΑΤΟ κ. ΦΙΛΙΠΠΟ ΠΑΣΚΟΥΑΛΙΓΚΟ, ΠΡΩΒΛΕΠΤΗ ΤΩΝ ΧΑΝΙΩΝ, ΥΠΟ ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ 27 ΤΟΥ ΟΚΤΩΒΡΗ 1594 ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΑΝΑΦΕΡΟΜΕΝΟΥΣ ΠΑΡΑΚΑΤΩ ΣΦΑΚΙΑΝΟΥΣ ΜΕΤΑΦΡΑΣΜΕΝΗΣ ΑΠΟ ΤΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΣΤΑ ΦΡΑΓΚΙΚΑ.

Ἐκλαμπρότατε καὶ ἐξοχότατε κ. Φίλιππε Πασκουαλίγκο, ἀξιότατε Προβλεπτὴ τῶν Χανίων καὶ τῆς περιφέρειάς των.

Βλέποντας ἑμεῖς οἱ φτωχοὶ καπειταναῖοι καὶ ὁ ὑπόλοιπος λαός, ποὺ κατοικοῦν στὸν τόπον αὐτὸ τῶν Σφακιῶν, ἀφοσιωμένοι καὶ πιστοὶ θεράποντες τῆς Ἐξοχότητάς Σας, πῶς ὁ καιρὸς περνᾷ καὶ μαζὶ μ' αὐ-

et la speranza, che ci ha promesso l'Ecc(ellentissi)mo s(igno)r Prov(vedito)r G(e)n(er)al Mocenigo in due supplicationi, che presentassimo a sua S(ignoria) Ecc(ellentissi)ma nel tempo del suo generalato³², per quiete di questo luoco, et delli buoni servitori di S. Marcò, et per istirpation degl'huomeni malfattori, con le quali supplicationi dimandavamo, et pregavamo sua S(ignoria) Ecc(ellentissi)ma di esser contenta d'acceptare la nostra dimanda, et far appresso il Ser(enissi)mo nostro Principe, che vi venga qui, per nostro giudice³³ Nobile da Venetia, che habbia auctorità di tuor³⁴ per ciò che questi molti, et infiniti mali, che giornalmente fanno, procedono dall' impotenza delli Nobili giudici, che qui ci manda l'Il(ustrissi)ma S(igno)ria N(ost)ra³⁵; li quali non ha-

τὸν ἢ ἐλπίδα πὸν μᾶς ἔδωσεν ὁ ἐξοχότατος κύριος Γενικὸς Προβλεπτής Μοτσενίγκο, ὕστερα ἀπὸ δυὸ αἰτήσεις, πὸν ὑποβάλαμε στήν Ἐκλαμπρότητά Του, τὸν καιρὸ πὸν ὑπηρετοῦσε σὰν Γενικὸς Προβλεπτής, ζητώντας τὴν ἡσυχία τοῦ τόπου τούτου καὶ τῶν καλῶν ὑπηκόων τοῦ Ἁγίου Μάρκου καὶ τὸ ξερορίζωμα τῶν κακοποιῶν, μὲ τίς ὁποῖες αἰτήσεις ζητούσαμε καὶ παρακαλούσαμε τὴν Ἐξοχότητά Του νὰ εὐαρεστηθεῖ νὰ δεχτεῖ τὴν παράκλησή μας καὶ νὰ μεσιτέψει στὸ Γαληνότατο Ἄρχοντά μας, γιὰ νὰ μᾶς στείλει ἔδῳ, σὰν Ἄρχοντά δικαστὴ (Judex), ἕναν εὐγενὴ ἀπὸ τὴ Βενετία, πὸν νὰ ἔχει ἐξουσία νὰ λάβει μέτρα σχετικὰ μ' αὐτό, ἀπὸ τὸ ὁποῖο προέρχονται αὐτὰ τὰ πολλὰ καὶ ἀτέλειωτα κακά, πὸν καθημερινὰ κάνουν ἐξ αἰτίας τῆς ἀδυναμίας τῶν εὐγενῶν δικαστῶν, πὸν μᾶς στέλνει ἔδῳ ἢ ἐκλαμπρότατη Ἀδθεντία μας (Signoria) γιὰτι οἱ δικαστὲς αὐτοί, μὴ ἔχοντας ἐξουσία πάνω στὴ ζωὴ τῶν

³²⁾ Ἡ δευτέρα ἀπὸ τίς ἀναφορὲς αὐτὲς εἶναι ἐκείνη πὸν δημοσιεύεται παραπάνω. Γιὰ τὴν πρώτη βλ. παραπάνω σ. 434.

³³⁾ Δὲν ἔννοεῖ ἔδῳ ἀπλὸ δικαστὴ, ἀλλὰ Προβλεπτὴ μὲ εἰδικὴ δικαστικὴ δικαιοδοσία, ἀρχὴ δηλαδὴ ἀνάλογη μὲ τὴν ἀρχὴ τῶν Judices πὸν ἀντὶ καστελλάνων στέλλονταν στὶς ἐπαρχίες Ἀμαρίου καὶ Κάτω Συβοῦτου (Ἁγ. Βασιλείου) πρβλ. Σ. Ξανθοῦ δίδη, Ἡ Ἐνετοκρατία κλπ. σ. 13 ὑποσ. 1.

³⁴⁾ Σπάνιο ρῆμα ἀπὸ τὸ λατιν. tuor—tueri μὲ τὴν ἔννοια: ἐπιβλέπω, φροντίζω.

³⁵⁾ Ἡ Signoria, τὸ Συμβούλιο δηλαδὴ πὸν ἀποτελοῦνταν ἀπὸ τὸ γέκτορα καὶ δυὸ συμβούλους (πβλ. Σ. Ξανθοῦ δίδη, ὅ.π. σ. 12), διόριζε τὸν Προβλεπτὴ τῶν Σφακιῶν, πὸν ἔδῳ ὀνομάζεται Judex. Ἀκριβέστερα ἢ δικαιοδοσία του καθορίζεται στὴν ἔκθεση τοῦ Ἰωάν. Μοτσενίγκο τοῦ 1589: «ἐκλέγεται ἀγὰ διείαν μεταξὺ τῶν εὐγενῶν ἀποίκων τῶν κατοικούντων εἰς Χανία. Οὗτος ἔχει μεγαλυτέραν ἐξουσίαν ἐκείνης τὴν ὁποῖαν ἔχουν οἱ καστελλάνοι τῶν καστελλίων τοῦ Βασιλείου, δυνάμενος νὰ καταδικάζῃ μέχρι 18 μηνῶν εἰς τὰ κάτεργα, εἰς δὲ τὰ ἀστικά νὰ κρίνῃ ἀνεξαργίτως ποσοῦ» (Σ. Γ. Σπανάκη, Μνημεῖα κλπ. τόμ.

vendo auctorità nella vita dell'huomo, per li errori suoi, le danno il castigo in danari, la qual cosa vedendo li malfattori, come con li danari medicano le sue male operationi, continuano da anno in anno in peggio: Di modo, che in poco tempo, se non si farà questo rimedio, ha da dishabitar. totalmente questo luoco che restino li tristi, et che li buoni si istirpano, che sono servitori di San Marco, et Marangoni, calafati, et Maestri, che fanno il legname, et pegole, e quali sono stati sempre pronti nelli servitij delli Arsenali del Ser(enissi)mo Principe nostro, con grandissimo avantaggio di danari. Al presente di nuovo habbiamo voluto noi poveri suoi servitori, con questa nostra supplicatione buttarsi sotto i piedi di V(ostra) S(ignoria) Ecc(ellentissi)ma con li gienocchì in terra; pregandola esser contenta di far, che questa nostra dimanda sia intesa presso il Ser(enissi)mo N(ost)ro Prencipe: mettendo sopra ciò V(ostra) S(ignoria) Ill(ustrissi)ma diligenza, et l'auctorità sua per noi suoi fidelissimi servitori, per ciò, che facendosi questo pare, che V(ostra) S(ignoria) Ecc(ellentissi)ma libera da gran schiavitù, et fastidij noi, et il suo luoco, che ne ha molto bisogno di esso per ogni sua occasione, et a V(ostra) S(ignoria) Ecc(ellen-

ανθρώπων γιὰ τὰ πταισμάτά τους, τοὺς ἐπιβάλλον χρηματικὴ ποινὴ καὶ ἔτσι οἱ κακοποιοί, βλέποντας πὼς μὲ τὰ χρήματα μποροῦν νὰ ξεπληρώσουν τὶς κακὲς πράξεις των, ἐξακολουθοῦν ἀπὸ χρόνον σὲ χρόνον νὰ κάνουν χειρότερα, ἔτσι πού, ἂν δὲν γίνεῖ αὐτὴ ἡ θεραπεία, ἔχει νὰ ἐρημονηθεῖ σὲ λίγο καιρὸ ὁλότελα ὁ τόπος αὐτός, γιὰ νὰ μείνουν οἱ κακοὶ καὶ νὰ ξεροζιζωθοῦν οἱ καλοὶ, πὸν εἶναι στὴν ὑπηρεσίᾳ τοῦ Ἁγίου Μάρκου, μαραγκοί, καλαφάτες καὶ μαστόροι, ἐργάτες τοῦ ξύλου καὶ τῆς ρεσίνας, πὸν πάντοτε πρόθυμα ὑπηρετήσαν στὰ ναυπηγεῖα τοῦ Γαληνότατου Ἄρχοντά μας, πρὸς μεγάλη χρηματικὴ ὠφέλειά του,

τώρα πάλι ἐμεῖς, οἱ ταπεινοὶ θεράποντές Του, μ' αὐτὴ μας τὴν αἴτησιν θελήσαμε νὰ πέσομε στὰ πόδια τῆς Ἐξοχότητάς Σας μὲ τὰ γόνατα στὴ γῆ, παρακαλώντας Τὴν νὰ εὐαρεστηθεῖ καὶ νὰ ἐνεργήσῃ ἡ αἴτησή μας αὐτὴ νὰ εἰσακουστεῖ ἀπὸ τὸ Γαληνότατο Ἄρχοντά μας· καὶ νὰ προσθέσῃ πάνω σ' αὐτὸ ἡ Ἐκλαμπρότητά Σας τὴν ἐπιμέλεια καὶ τὸ κῆρος Τῆς γιὰ μᾶς τοὺς πισσιότατους δούλους Τῆς, κι' ἔτσι πού, κάνοντας αὐτὸ ἡ Ἐκλαμπρότητά Σας, νὰ ἀποδειχθεῖ πὼς ἐλευθερώνει ἀπὸ μεγάλη σκλαβιὰ καὶ ἀναστατώσεις τόσον ἐμᾶς ὅσο καὶ τὸν τόπο, πὸν ἔχει

I, σ. 8-9). Αὐτὸ πὸν ζητοῦν τώρα μὲ τὴν ἀναφορὰ οἱ Σφακιανοὶ εἶναι: α' ὁ Προβλεπτὴς τους νὰ εἶναι εὐγενὴς βενετὸς ἀπὸ τὴ Βενετία, καὶ β' ἡ ἐνίσχυση τῆς ἐξουσίας του.

tissi)ma affettionatissimam(en)te si offerimo, baciandole le mani.

Fu scritta alla Canea adì 22 ottobre 1594.

Io Paulo Scordilli scrivo, per nome del Cap(ita)n Calergi lignò³⁶ qualm(en)te afferma³⁷ ut s(ubr)a³⁸.

Io Paulo Scordili affermo ut s(ubr)a.

Io Papà Capadoca lignò Nod(ar)o affermo ut s(ubr)a.

Io sud(ett)o Papà sottoscrivo per D(omin)o Piero lignò, et afferma ut s(ubr)a.

Io Gier(oni)mo Scordilli sottoscrivo per nome del cap(ita)n Stratigò mio padre qual afferma ut s(ubr)a.

Io Papà Nicolò Scordilli affermo ut s(ubr)a.

Io Manusso lignò Alfieri del cap(ita)n Calergi hò sottoscritto.

μεγάλη ανάγκη ἀπ' αὐτὸ γιὰ κάθε περίπτωση· καὶ διατελοῦμε ἐξαιρετικά ἀφοσιωμένοι στὴν Ἐκλαμπρότητά Σας, φιλώντας Σας τὰ χέρια.

Γράφτηκε στὰ Χανιά στὶς 22 τοῦ Ὀχτώβρη 1594.

Ἐγὼ Παῦλος Σκορδίλης γράφω στὸ ὄνομα τοῦ καπετὰν Καλέργη καὶ μαρζάρω (;) ἔτσι πὸν βεβαιώνει ὡς ἀνωτέρω.

Ἐγὼ Παῦλος Σκορδίλης βεβαιώνω ὡς ἀνωτέρω.

Ἐγὼ Παπὰ Καπαδόκας μαρζάρω, νοτάρος, καὶ βεβαιώνω ὡς ἀνωτέρω.

Ἐγὼ ὁ ὡς ἄνω Παπὰς ὑπογράφω γιὰ τὸν κύρ Πιέρο καὶ βεβαιώνει ὡς ἀνωτέρω.

Ἐγὼ Γερόννμος Σκορδίλης ὑπογράφω στὸ ὄνομα τοῦ καπετὰν Στρατηγοῦ, πατέρα μου, πὸν βεβαιώνει ὡς ἀνωτέρω.

Ἐγὼ Παπὰ Νικολὸς Σκορδίλης βεβαιώνω ὡς ἀνωτέρω.

Ἐγὼ Μαρκοῦσος μαρζάρω, σημαιοφόρος τοῦ καπετὰν Καλέργη ὑπόγραφα.

³⁶⁾ Τὸ ἀπόγραφο ἀναγράφει καὶ ἐδῶ καὶ παρακάτω τὴ λέξη lignò. Ἐὰν πρόκειται περὶ τύπου τοῦ βενετ. ρήματος lignàr (linear) = μαρζάρω μὲ σπάγγο εὐθείας γραμμής, θὰ μπορούσε νὰ ἐξηγηθεῖ: μαρζάρω. Τὸ ρήμα δὲν θὰ ἦταν ἀταίριαστο στὴ γλῶσσα ναυπηγῶν· καὶ τέτιοι ἦταν ἀρκετοὶ ἀπὸ τοὺς Σφακιανούς. Δὲν θεωρῶ πιθανὸν ὅτι πρόκειται γιὰ λάθος τοῦ αντιγραφέα ἀντὶ signò (= ὑπογράφω), ἐπεὶδὴ ἀναφέρεται στὸ κείμενο τέσσερις φορές. Ἀνεξήγητος εἶναι ἐπίσης ὁ τονισμὸς πὸν δίνει τύπο τρίτου ἐνικοῦ προσώπου τοῦ passato remoto, ἀπαράδεκτον ἐδῶ.

³⁷⁾ Ἡ λέξη affermare (ἀφερμάρω) ἐπεκράτησε καὶ στὴν ὀρολογία κρητικῶν συμβολαίων· πρβλ. στὰ συμβόλαια τοῦ Ἀρετίου («Χριστιανική Κρήτη» Α', σ. 242: «Ἐγὼ Γερμανὸς ἱερομόναχος ἀφερμάρω τὰ κάτωθεν»). Στὰ ἴδια συμβόλαια ἀπαντᾶται καὶ κοφερμάρω.

³⁸⁾ Ἡ λατινικὴ ἔκφραση ut supra ἐξακολουθεῖ ἀκόμη· αἱ σήμερα νὰ

Io Papà Janni Scordilli affermo ut s(upr)a.

Io Pamfilo Scordilli cap(itan)o stratigio ho sottoscritto.

Io Papà Ja(n)ni ho sottoscritto per nome di D(omino) (?) Giorgi Vacichi, et afferma ut s(upr)a.

Io Polo Polopulo Cap(itan)o affermo ut s(upr)a.

Io Giorgi Scordili Nod(ar)o dell' Imperial auttorità³⁹ ho sottoscritto.

Io Stratti Scordilli sottoscrivo.

Io Cost(anti)n Scordilli sottoscrivo.

Io Papà Cost(anti)n Eulogine affermo.

Io Papà Cost(anti)n scrivo per nome del cap(ita)n Giorgio Catzaneva, et afferma ut s(upr)a.

Ἐγὼ Παπὰ Γιάννης Σκορδίλης βεβαιῶνω ὡς ἀνωτέρω.

Ἐγὼ Πάμφιλος Σκορδίλης καπετὰν στρατηγὸς ὑπόγραφα.

*Ἐγὼ Παπὰ Γιάννης ὑπόγραφα στὸ ὄνομα τοῦ κύρ Γιώργη Βασιί-
κη καὶ βεβαιώνει ὡς ἀνωτέρω.*

Ἐγὼ Πῶλος Πωλόπουλος καπετάνιος βεβαιῶνω ὡς ἀνωτέρω.

*Ἐγὼ Γιώργης Σκορδίλης, νοδάρος τῆς αὐτοκρατορικῆς ἐξουσίας
ὑπόγραφα.*

Ἐγὼ Στρατῆς Σκορδίλης ὑπογράφω.

Ἐγὼ Κωνσταντῖνος Σκορδίλης ὑπογράφω.

Ἐγὼ Παπὰ Κωνσταντῖνος Εὐλογῖνος βεβαιῶνω.

*Ἐγὼ Παπὰ Κωνσταντῖνος γράφω στὸ ὄνομα τοῦ καπετὰν Γιώργη
Κατσανέβα καὶ βεβαιώνει ὡς ἀνωτέρω.*

χρησιμοποιεῖται σὲ δικαστικά ἔγγραφα στὴ Γαλλία (βλ. Petit Larousse illustré : allocutions).

³⁹⁾ Γιὰ τὴν καταγωγή τῶν Σκορδιλῶν ἀπὸ τοὺς βυζαντινοὺς ἀρχοντόπου-
λους βλ. Σ. Ξανθοῦδίδη, Τὸ δίπλωμα (προβελέγιον) τῶν Σκορδιλῶν Κρή-
της, ΕΕΚΣ, Β', σ. 300. Στὰ συμβόλαια τοῦ Ἁρετίου («Χριστ. Κρήτη» Α') εἶ-
ναι συνηθέστατη ἡ ἔκφραση: «νοτᾶρος τῆς βασιλικῆς ἐξουσίας», δηλαδὴ δημό-
σιος συμβολαιογράφος καὶ: «νοτᾶρος τῆς ἀποστολικῆς καὶ βασιλικῆς ἐξουσίας», ἢ
«νοτᾶρος πούμπλικος». Σὲ συμβόλαια τοῦ 1447 (B. Ψιλᾶκη, Ἱστορία τῆς Κρή-
της, Χανιά 1909, τόμ. Β', παράρτημα, σ. 98) ἀναφέρεται: «νοτᾶρος ἱμπε-
ριάλεσ», δηλαδὴ αὐτοκρατορικὸς ἢ τῆς αὐτοκρατορικῆς ἐξουσίας. Ἡ ἔκφρα-
ση αὐτὴ εἶναι ὑπόλειμμα τῆς βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας, πὺν διατηρήθηκε στὰ
Σφακιά καὶ στὴν περίοδο τῆς βενετσάνικης κατοχῆς: «Ὅτιοι (οἱ Σφακιανοὶ) θεω-
ροῦν ἑαυτοὺς εὐγενεῖς τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας, διότι ὁ αὐτοκράτωρ τῶν Ἑλ-
λῆνων τῆς Κωνσταντινουπόλεως εἶχε παραχωρήσει εἰς αὐτοὺς προνόμια τὰ ὅποια
διατηροῦν ἀκόμη καὶ σήμερον» (βλ. Ἐκθεση τοῦ Φ. Πασκουαλίγκο, 1594 στὸ:
Σ. Γ. Σπανᾶκη, Μνημεῖα κλπ. τόμ. III).

Io Micheletto Papadopulo sottoscrivo, et affermo ut s(ubr)a.

Io cap(ita)n Janni Patero Cazzulli sottoscrivo per nome mio et per nome del cap(ita)n Vardi mio m(issie)r⁴⁰ et affermo ut s(ubr)a.

Io lionin Stratigò scrivo per nome di Micali papadopulo ditto Vrexi figl(i)o di Nicola samaritti, il quale per nome suo, et per nome delli altri della sua prole supplica, et afferma quanto nella presente supplica appar.

Io leonin soprad(ett)o scrivo per nome di Nicola Papadopulo d(itl)o alivecri⁴¹ Alfier, il quale supplica per nome suo, et per li altri della sua prole quanto di sopra si contien.

It⁴² scrive per nome di Giorgilà Papadopulo Paragliò Giorgilà, et con gran instantia supplica quanto nella presente supplicatione si contien.

Et perchè non sa niun di loro scriver ha scritto io essendo così pregato da loro.

Ἐγὼ Μιχελῆτος Παπαδόπουλος ὑπογράφω καὶ βεβαιῶνω ὡς ἀνωτέρω.

Ἐγὼ καπετὰν Γιάννης Πάτερος Κατσούλης ὑπογράφω στὸ ὄνομά μου καὶ στὸ ὄνομα τοῦ καπετὰν Βαρθῆ, τοῦ πεθεροῦ μου (:), καὶ βεβαιῶνω ὡς ἀνωτέρω.

Ἐγὼ Λιονῆς (Δεωνίδας) Στρατηγὸς γράφω στὸ ὄνομα τοῦ Μιχάλη Παπαδόπουλου, τοῦ ἐπιλεγόμενου Βρέξη, γιοῦ τοῦ Νικόλαου Σαμαρίτη, πού, στὸ ὄνομά του καὶ στὸ ὄνομα τῶν ἄλλων τῆς γενιᾶς του, αἰτεῖται καὶ βεβαιώνει, ὅσα ἀναφέρονται στὴν αἴτηση τούτη.

Ἐγὼ ὁ ὡς ἄνω Λιονῆς γράφω στὸ ὄνομά τοῦ Νικολάου Παπαδόπουλου, τοῦ ἐπιλεγόμενου Ἀλιβεκοῦ Σημαιοφόρου, πὸν αἰτεῖται στὸ ὄνομά του καὶ γιὰ τοὺς ἄλλους τῆς οἰκογένειάς του, ὅσα ἀναφέρονται παραπάνω.

Ἔτσι γράφει στὸ ὄνομα τοῦ Γιωργιλᾶ Παπαδόπουλου ὁ Παπαλιὸς Γιωργιλᾶς καὶ παρακαλεῖ θεομὰ γιὰ ὅσα περιέχονται στὴν παροῦσα αἴτηση.

Καὶ ἐπειδὴ κανεὶς ἀπ' αὐτοὺς δὲν ξέρει γραφῆ ἔγγραφα ἐγὼ παρακληθεὶς ἀπ' αὐτοὺς.

⁴⁰⁾ Ὑποθέτω πὸς πρόκειται γιὰ τὴ λέξη missier, τίτλο πὸν χρησιμοποιοῦνταν γιὰ τὸν πατέρα, τὸν πεθερὸ ἢ τὸν ἀνώτερο σὲ στρατιωτικὴ ἱεραρχία.

⁴¹⁾ Πρόκειται γιὰ παρωνύμιο; πρβλ. τὸ παραπάνω: ditto vrexì.

⁴²⁾ Ὑποθέτω ὅτι τὸ it εἶναι τὸ λατινικὸν ita (= ἔτσι).